

Verwondering is het doel

JOORIS VAN HULLE
FOTO HANS VERCAUTER

Met de lijvige en bijzonder fraai vormgegeven bundel *Moederland* maakt **Jan Vanriet** de cirkel rond die was aangezet met de bundels *Stormlicht* en *Leegstand*. In hun onderlinge samenhang en in de manier waarop de thematiek verder wordt uitgediept, presenteert Vanriet een trilogie rond tijd en identiteit.

Beeldend werk als ordenend principe

Moederland kan als bundel ook worden gezien als een synthese van het kunstenaarschap van Vanriet. De schilder en de dichter zoeken elkaar nadrukkelijk op. Over de nauwe band tussen beide disciplines schreef Stefan Hertmans in zijn inleidend essay in de catalogus bij de expositie *Café Aurora*: 'Hij gaat met beeldende elementen letterlijk om als een dichter met woorden: hij schikt ze, herschikt ze, schraapt, voegt toe, herziet, begint zijn picturale volzin opnieuw.' In *Moederland* wordt het beeldend werk expliciet aanwezig gesteld, in die zin dat de afgebeelde werken er als ordenend principe worden aangewend. Uit 'Losing Face', de indrukwekkende reeks portretten die Vanriet maakte van Joden en verzetslieden die in de Tweede Wereldoorlog vanuit de Dossinkazerne in Mechelen werden gedeporteerd naar de vernietigingskampen, worden als omkadering van de bundel twee reeksen van acht portretten afgebeeld. De gruwel van de oorlog

die mensen beroofde van hun identiteit: het blijft voor Vanriet de brandvlek van de voorbije eeuw. De geschilderde portretten krijgen in *Moederland* een pendant in het gedicht 'Transport 1944', waarin Vanriet (aansluitend bij de 'Silezische brief' uit de bundel *Leegstand*) aan de hand van een brief die hij terugvond in het Dossin-archief, het meisje Hilda bijna letterlijk weer aan de vergetelheid ontrukkt: 'Ze spelt haar naam / onuitwisbaar / met blokletters in aniline'. Ook binnen de bundel *Moederland* krijgen de afgebeelde werken een dragende functie. Het gaat hierbij allerminst om een gratuite keuze ter illustratie. Vanriet reikt de lezer dit keer, in tegenstelling met de vorige bundels, geen titels aan bij de cycli waaruit

de bundel is opgebouwd. Een of meerdere schilderijen bakenen thematisch bij elkaar aansluitende gedichten af en suggereren zo de innerlijke samenhang binnen de bundel. Voor de lezer komt het erop aan beeldend te lezen: de tekeningen zijn de stapstenen naar de gedichten. In deze verdubbeling van de zeggingskracht ligt het eigene en originele van de poëzie van Vanriet.

In het teken van verlies: zekerheden ondermijnd

In statu nascendi heette de bundel *Vaderland*. Dat Vanriet uiteindelijk koos voor het politiek minder beladen *Moederland*, verruimt het geheel meteen door de connotatie die erin vervat ligt met

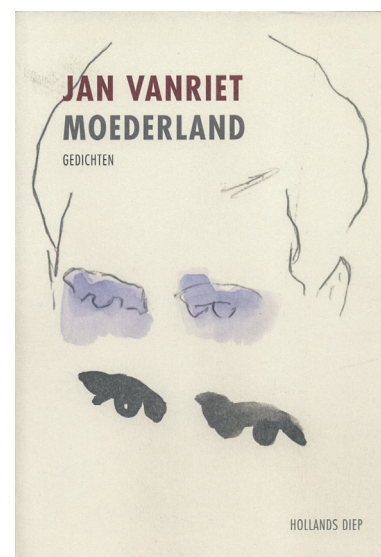
het begrip 'moedertaal'. In het gedicht 'Grondstroom' legt Vanriet het substraat bloot van zijn schrijven: 'Verwondering / is het doel / [...] // Wij vinden ons terug / behouden in onze taal'. De binnenstructuur van de bundel zet deze thematiek nadrukkelijk in de verf. 'Moederland' opent met 'semafoor', waarin de dichter vanuit het principe van de verdubbeling zichzelf als in een gespiegelde relatie ten tonele voert en meteen de vervreemding oproept die hem tot het schrijven brengt: 'Zal ik me iets toeroepen / een groet, een vraag?' Het openingsgedicht resonanceert in het slotgedicht 'Iconoclasme', waarin op een al even surreëel aandoende manier het reiken naar het onbereikbare wordt gerelativeerd ('Met groots vertoon / sprong hij naar de wolken / en zo pijlsnel verder / als een pizzakoerier / de zevende hemel tegemoet'), maar wetend dat alles in mineur eindigt: 'ze luisteren / ze luisteren naar het tiktak tiktak / van de naderende krokodil' Het 'wie ben ik?', de onderstroom die door de hele bundel pulseert (zie ook het aan Goethe ontleende motto: 'Ach, und in demselben Flusse / Schwimmst du nicht zum zweitemal'), wordt verder in de bundel gekoppeld aan de vraag naar de manier waarop het evoluerende tijdsgewricht iemand maakt tot wie hij is op dat bepaald moment in zijn leven. Ook binnen deze thematiek werkt Vanriet vanuit het principe van de omkadering. 'Over de natuur', het tweede gedicht in de bundel, gaat over de zekerheden die Plinius noteerde in zijn *Naturalis Historia* en eindigt met de veelzeggende vraag: 'Ach Plinius, wat weet jij van ons?' Wat toentertijd als vaststaand werd aanvaard, is omgebogen tot vraagteken. In het voorlaatste gedicht uit de bundel, 'Prediker', luidt het, gezien vanuit het oogpunt van het geloof en

spiegelend met het Plinius-gedicht: 'In kennis schuilt verdriet / soms hoogmoed en illusie'. En verder nog dit: 'Prediker wil verklaren / de waarheid rubriceren / van krankzinnigheid / tot schijn // [...] // Hij krast gedachten / over wijsheid en verdriet / met zijn rug tegen de muur.'

Het wemelt van herinneringen

De zoektocht naar (eigen) identiteit wordt in *Moederland* in beeld gebracht middels de terugblik op wat voorbij is en, daaraan gekoppeld, de visie op wat nu gebeurt. Heel veel positiefs heeft Vanriet niet te melden. Een gedicht als 'Oude strijd' verwoordt hoe de gewezen 'strijders-van-op-de-barricades' nu, in het moderne jargon van de chat-taal ('Zulle we belle / Ja we zullen belle'), beseffen dat van 'ons project / de grote stap vooruit' nog weinig rest, 'Pijlen van verlangen zijn we kwijt', 'We hebben geen overschot / Straks komen de vluchtelingen / & *the revolution will be televised*'. Zo doet de tijd zijn werk, leidt finaal alles naar een 'Stil leven' – een gedicht schrijnend in zijn directe herkenbaarheid – dat mensen in een bejaardentehuis isoleert: 'De pathos van minder zeggen / tot weinig / tot helemaal niets // [...] // Gevoederd / en meervoudig aangesproken // Hoe zijn we vandaag? Zullen we ons wassen?' Hier is een dichter aan het woord die het engagement – ik durf het woord in de geest van de bundel zonder schroom gebruiken – niet schuwt: er is de aandacht voor de natuur die moet wijken voor stedenbouwkundige projecten ('Urban design'), er is de aandacht voor de manier waarop alles en iedereen een stap opzij moet zetten als de machine van de geldeconomie voorbij dendert ('de beurzen van de wereld / bepalen de moraal / van de maatschappij'), en, geïnspireerd op

zijn bezoek aan Moskou waar hij met de expositie 'Losing Face' te gast was: 'Hier wenkt geen aurora / Die waan is verpatst / aan een makelaar / met gouden tanden'. Dit weten dat alles, ook de schijn die wordt opgehouden, raakt aan het vergankelijke, plaatst de kunst van Vanriet in een breed gedragen perspectief: de drang schrijvend en schilderend ('schoonheid is een balsem voor het noodlot') de tijd voor even stil te zetten en de vergetelheid een stap voor te blijven, wetend ook dat uiteindelijk alles en iedereen het hoofd moet buigen, zoals blijkt uit het mooie gedicht 'Dasyllirion': 'De cactus in bloei / praalt ongegeneerd / met het uitroepeten / van zijn kroon // Het is september / de vijver rimpelt / van een haastig najaar // Ik wacht, want straks droogt de bloem / en valt zijn stengel schielijk / in het deemoedige gras'.

Jan Vanriet
Moederland

Hollands Diep, Amsterdam, 2016
144 p. / € 19,99